

VÍRA JE DAREM BOŽÍM URČENÝM K RŮSTU

POZNÁMKY A POSTŘEHY ZE VII. CELOSTÁTNÍHO KONGRESU KATECHETŮ

Marie Zimmermannová

V závěru měsíce října minulého roku se v Kroměříži konal VII. celostátní katechetický kongres, jehož společným tématem byla „víra“. Kongres organizovala Katechetická sekce ČBK a účastnilo se jej téměř 300 katechetek a katechetů, jáhnů a kněží ze všech diecézí České republiky. V odborných přednáškách bylo na víru nahlíženo z různých úhlů pohledu těchto oborů: katecheta, psychologie, biblická, systematická a pastorální teologie a spirituální teologie. Přednášky byly doplněny diskusemi účastníků ve skupinách a panelovou diskusí odborníků. V tomto článku chci shrnout přístupy k chápání víry jednotlivými obory a doplnit je zkušenostmi z praxe. Dále nastínit možnosti růstu víry a postoje katechety k poslání asistovat při něm.¹

Chápání pojmu „víra“

Pojetí pojmu „víra“ je jedním z hlavních východisek evangelizační činnosti, k níž patří jak první hlásání, tak katechizace. Výběr z přednášek ukazuje, že obsah pojmu „víra“ je velmi bohatý. Níže uvedený text je vzhledem k možnému rozsahu jen „ochutnávkou“ tohoto bohatství:

VÍRA V BIBLICKÉM CHÁPÁNÍ (P. Chalupa)² je postojem člověka před Boží tváří, který je Bohem uchvácen a zároveň se otevírá Boží vůli. Jinými slovy: Hospodin uvedl člověka do pohybu a člověk se dal do pohybu směrem k němu.

Ve Starém zákoně nenajdeme výrazné či systematické pojednání o tom, co znamená víra. Ve starších biblických textech, které vznikly před babylonským vyhnanstvím, se pojem „víra“ neobjevuje. Vyskytuje se až v exilových a poexilových textech v souvislosti s krizí, kterou Izrael prožíval a promýšlel z pohledu nedostatku víry (např. 2 Kr 17,78 nebo Ž 106). Víra člověka Starého zákona je osobní, opírá se o důvěru v Boží zaslíbení a v Boží věrnost. Obsah víry Izraele lze charakterizovat následovně: víra v Hospodinovu výlučnost (první přikázání), záchranu a stvoření (svědectví v prvních pěti knihách Mojžíšových); projevem víry je bohoslužba a dodržování Zákona.

Ježíš v Novém zákoně vyžaduje projevy víry u těch, na nichž se má projevit Boží moc (zázraky uzdravení...). Víra je podmínkou, odůvodněním i předpokladem zázraku. Víra má neobyčejnou schopnost růstu (z hořčičného zrna ve strom), základ její moci je však v Bohu (Mk 11,22).

Pro apoštola Pavla je víra jádrem první křesťanské teologie. Rozvíjí ji ve dvou směrech: víra ze slyšení a víra a ospravedlnění. Nové chápání víry oproti synoptikům přináší sv. Jan ve svých

listech a v evangeliu; klade důraz na sousloví „věřit v“ a „věřit, že“; víra v jeho pojetí je zaměřena na Krista. Hlavními tématy jsou: víra a vidění; víra a poznání; víra a svět. List Židům uvádí, že víra pochází od Ježíše, který ji vede směrem k Bohu. Víra je podstata věcí, v něž doufáme, důkaz skutečností, jež nevidíme.

SYSTEMATICKÁ TEOLOGIE (D. Bouma) chápe víru jako dar, který člověk nemůže získat ze své síly. Zkoumá její:

- **povahu** (čistě lidská víra nemůže přesáhnout jistou míru pravděpodobnosti; teologicky je víra odevzdáním se Bohu, který se zjevuje a povolává všechny, aby se podíleli na božském životě; víra je náboženský úkon zaměřený na Boha, je procesem vedoucím k Bohu a je spojena s někdy namáhavým odvracením se od vlastních představ; víra je odpovědí na Boží zjevení, které má člověk předávat dál);
- **vlastnosti** (víra je nadpřirozeným darem; svoboda víry roste v té míře, nakolik je motivem víry sám Bůh; víru lze rozpoznat zkušeností u sebe, ale také ji vnímat u druhých; víra má obsah, který lze v rámci určitých limitů vyjádřit; víra je rozumná – souhlas víry musí být podložen přirozeným rozumem; víra musí být kritická a obezřetná sama v sobě; víra je jistá, protože Bůh je ve své lásce věrný; může dojít i k jejímu zatmění a noci, neboť stále poznáváme Boha jen částečně a nedokonale; proto je víra křehká a zranitelná);
- **život z víry** (víra je ze slyšení; přetváří život člověka díky recipročnímu vztahu mezi vírou a láskou; lze ji ztratit, ale i znovu oživit);
- **univerzální povolání k víře** (Boží plán spásy se týká každého člověka; Bůh mluví k touze každého člověka po štěstí a životě, jež je mu vlastní; Boží slovo zaznívá ve stvoření a Bůh každého osvěcuje svou milostí).

Židovské posvátné texty jsou ušlechtilým kořenem víry církve, která v nich rozpoznala Boží Zjevení. V Ježíši Kristu víra dosahuje své dokonalosti – v jeho důvěryplné poslušnosti vůči Otci. Církev je domem víry a předává Zjevení: svědectví Tradice, Ducha Svatého, vnitřní svědectví života křesťanů. V křesťanství dochází víra svého nejvhodnějšího vyjádření, postaveného na svědectví o vzkříšeném Ježíši a budovaného Duchem Svatým. Víra je orientována na budoucnost, míří k Nejsvětější Trojici. V nebi, kde budeme Boha nazírat přímo, víra zanikne.

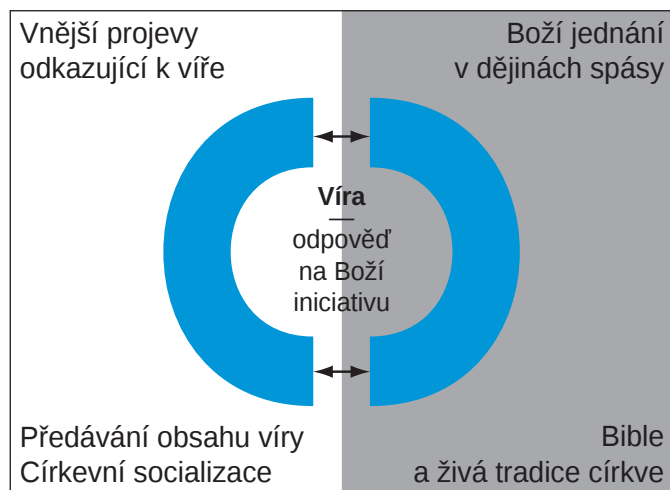
PASTORÁLNÍ TEOLOGIE (A. Opatrný) přistupuje k víře jako k dynamické komplexní skutečnosti, která má subjektivní (osobní) a objektivní (církvní) stránku. Člověk přijímá víru církve; i když z ní realizuje jen část, měl by mít stále na paměti důležitost celku. Chápání víry ve vztahu k církvi může být různé: víra „pro autoritu“, která může být „bez reflexe“ (člověk nad ní dále nepřemýšlí); víra, která přetrvává ze setrvačnosti, protože člověk už nic nechce měnit. Od šedesátých let dvacátého století

Pohled na některé účastníky panelové diskuse: zleva ThDr. Pawel Nowatkowski, ředitel Katechetické sekce ČBK, doc. Dr. Ludvík Dřímál, Th.D., biskup Karel Herbst zodpovědný za katechetickou subkomisi ČBK, doc. Ing. Mgr. Aleš Opatrný, Th.D. a P. Vojtěch Kodet OCD, Th.D.

však stále více pozorujeme zvýšení role osobního přesvědčení člověka, který přijímá víru volbou – rozhodne se, že víra bude jeho prostředím, které si chce dále osvojovat. S osobní svobodou je spojena také zodpovědnost, jak člověk realizuje praxi víry. Nejde o přemrštěnou snahu být za každou cenu dokonalý (či to vyžadovat od druhých), ale vnímat, zda věrohodnost víry člověka roste, stagnuje, nebo klesá. K tomu patří ochota kontrolovat a upravovat své postoje podle učení a života církve a dále korigovat jednostrannosti dané vlastní povahou. Je třeba též mít na paměti, že praxi víry nelze jednoduše ztotožnit jen s morálkou. Náš život určují i naše postoje k životním událostem, např. utrpení a smrti, při změně životních podmínek apod. Úkolem pastoračního působení je vést člověka k osobnímu vztahu ke Kristu a k církvi.

Z **KATECHETICKÉHO hlediska** (L. Dřimal) je víra chápána jako odpověď člověka na Boží iniciativu (děje se v poslušnosti a zároveň ve svobodě), vede k postoji odevzdání Bohu, k přijímání Boha za svého Tvůrce a Pána (tj. přijetí skutečnosti, že nejsem soběstačný, ale závisím na Bohu). Obrácení k víře je nutné chápat jako tajemné setkání svobody Boží, která oslovuje, a svobody člověka, který začíná odpovídat. Katecheta asistuje u zrodu víry a napomáhá vyžívání odpovědi člověka. Katecheta tento proces nazývá „výchova křesťanské víry ke zralosti“.

Věra jako odpověď na Boží iniciativu předpokládá pohyb: Hospodin uvedl člověka do pohybu a člověk se pohybuje směrem k Němu.

V **PRAXI** se stále setkáváme s nejrůznějším chápáním víry. U seniorů je často synonymem víry plnění příkázání a život podle nich a toto své pojetí předávají nejmladší generaci. Někteří lidé si myslí, že víra znamená především mít pevná stanoviska, nezpochybnitelné hodnoty a snažit se o tradiční ctnosti. Znalost těchto představ je důležitým východiskem pro katechezi i pro první evangelizaci.

Potenciál víry k růstu

KATECHETICKÉ POJETÍ (L. Dřimal): Jak bylo uvedeno výše, katecheze se zaměřuje na pomoc ve vyžívání odpovědi člověka na Boží dar víry. Víra má vyžít do stadia postoje, který je podle psychologie tvořen třemi složkami: kognitivní (souvisí s poznáním), emoční a složkou jednání. Katecheze by měla fungovat jako péče o harmonický rozvoj všech tří složek, čímž může být postoj víry zvnitřňován. Teprve když postoj dosáhne centra osobnosti, nastupuje jistá stálost v jednání, v myšlení a prožívání života s Bohem.

PSYCHOLOGIE (J. Šándora, P. Tavel) rozlišuje mezi vnitřní a vnější religiozitou (pozn.: psychologie nepracuje s termínem

„víra“, který neumí definovat, ale užívá vyjádření „religiozita“, „spiritualita“ nebo „nábožnost“). Vnější religiozita vychází z toho, že náboženství slouží člověku a náboženský život je zpravidla oddělen od běžného. Psychologickému chápání vnitřní religiozity³ odpovídá pojetí víry prezentované v Katechismu katolické církve.

Z poznatků psychologie je pro pomoc vyžívání víry podstatné zjištění, do jaké míry je schopnost věřit a ve víře růst dána dědičnými předpoklady a do jaké míry je důsledkem výchovy a vlivu prostředí; dále jakým způsobem proces zvnitřňování víry probíhá. Z obsáhlého komentáře, který zazněl v přednášce, uvádím některé poznámky:

- z odborných studií vyplývá, že osobnostní dimenze týkající se sociálních postojů, kam patří i náboženství, jsou sice dědičné, ale na rozdíl od ostatních osobnostních charakteristik jsou ovlivnitelné rodinným prostředím;
- zásadní úlohu přitom hraje zejména spiritualita osoby, ke které má dítě intenzivní vztah a jejíž hodnoty ve velké míře přebírá; významná je i náboženská praxe rodiny; dítě zde získává počáteční přístup k náboženskému přesvědčení, k osobní modlitbě a k účasti na bohoslužbách;
- pro zachování náboženského přesvědčení a jednání jsou důležité i mimorodinné vlivy: v rámci výuky náboženství, účasti na bohoslužbách, prožívání vztahů ve společenství apod.;
- pro rozvoj víry je nejdůležitější pozorování a napodobování modelové osoby; to má větší význam než pokyny a poučování (i když ty mají též svůj vliv na směřování a kvalitu víry); velký význam má dále vliv prostředí, které víru podporuje a odstraňuje jí překážky;
- způsoby učení, které podporují rozvoj víry, jsou: učení se prostřednictvím vzhledu (při kterém jde o rozpoznání struktur a principů řešení úkolů); učení se prostřednictvím sebeposilování (pokud určitý druh jednání poskytuje jednotlivci pocit uspokojení, přijímá je za své); učení se prostřednictvím vlastního jednání na základě napodobování modelové osoby.

Vzhledem ke směřování katechetického působení je důležité znát tzv. známky zrající víry a promýšlet je vzhledem ke katechizovaným, se kterými pracujeme.⁴

Psychologie považuje cestu ke zralosti za proces, který je omezen též možnostmi člověka v jednotlivých stadiích jeho duševního vývoje. Tato stadia jsou charakterizována mj. zásadním konfliktem pozitivní a negativní tendence (v každé etapě jiné) a další vývoj je mj. dán tím, zda je příslušný konflikt v dané etapě vyřešen (L. Bartůšková). Jedná se o:

- konflikt mezi základní důvěrou v život a základní nedůvěrou (v období do 1 roku života dítěte): zde se rodí základní důvěra ke světu a přesvědčení, že mne lidé mají v zásadě rádi a jsem rád na světě;
- konflikt mezi autonomií vlastní osoby a studem a pochybami (1.–3. rok): pro zdravý růst víry je nutná zdravá důvěra v sebe a ve své schopnosti a položení hranic mezi sebe a řád, aby svět byl srozumitelným a bezpečným;
- konflikt iniciativy a pocitů viny (3.–6. rok): jde o souhlas rodičů s chováním dítěte, který je mu oporou a jistotou; začíná se rozvíjet svědomí, dítě je schopno vzít na vědomí existenci Boha jako postavy nadrodičovského typu – věřit mu, nebo se ho bát, případně s ním smlouvat ve stylu „něco za něco“;
- konflikt mezi snaživostí a pocitem méněcennosti (6.–12. rok): dítě odvozuje svoji hodnotu od svého hodnocení ve škole, v rodině a ve skupině vrstevníků, jim se přizpůsobuje jednání žáka i vztah k víře;

- konflikt mezi identitou a zmatením rolí (12.–19. rok): období komplexní proměny pubescenta v dospělého člověka; odmítnutí jasného světa dětství a neochota se identifikovat se světem dospělých; zde se rozhoduje o osobním přijetí víry; nutnost odpovídat na položené otázky;

- konflikt intimity a izolace (19.–25. rok): intimitou je míněn úzký a blízký vztah k lidem, předmětům a ke své vlastní práci; k izolaci dochází, je-li silnější strach člověka, který si udržuje od toho všeho odstup; překonání tohoto konfliktu souvisí se schopností sebereflexe – poznání svých slabých a silných stránek, jejich přijetí a ovládání pomocí rozumu; schopnost přijmout zodpovědnost za sebe a za druhé a navázat a rozvíjet hluboké vztahy s lidmi a samozřejmě i s Bohem;

- konflikt generativity a stagnace (25.–50. rok): člověk prochází několika krizemi (kolem 30. a 40. roku věku) spojenými s bilancováním a uvědomováním si skutečného stavu svého života, případně jeho konečnosti; toto bilancování může vést k dobrému a zásadnímu rozhodnutí se pro víru, k prohloubení duchovního života; v sociální sféře se člověk může stát průvodcem víry mladých lidí, nositelem tradice a zdravé autority;

- konflikt integrity a zoufalství (od 50. roku): ideálem je, aby člověk vnímal svůj životní příběh jako smysluplný celek; nepodaří-li se dosáhnout integrity, zažívá nevyrovnanost až zoufalství do konce života.

Tento přehled má napomoci, abychom v určité vývojové etapě nechtěli dosáhnout toho, co jí není přiměřené, ale hledali, jak mu pomoci, aby jednotlivé konflikty zvládal.

V **DISKUSÍCH** konaných v rámci jednotlivých pracovních skupin se účastníci kongresu zabývali otázkou, co brání víře a jak jí pomoci. Každá skupina se věnovala jiné věkové kategorii. V těchto výpovědích se objevuje téměř ve všech skupinách konstatování chybějících příkladů, vzorů a podnětů k prožívání víry počínaje vzory v rodině, ve farnosti nebo v církvi. Někteří zmiňují i odrazující přístupy a příklady katechetů a kněží, lidský nezáměr, nevhodné přístupy ke katechizovaným apod. Dále byla zdůrazněna potřeba společenství zvláště vrstevníků, partnerské diskuse mezi dospívajícími, dospělými a katechety a kněžími. Jako jedna z cest k podpoře růstu víry se objevilo volání po dalším vzdělávání katechetů; vědomí, že i naše osobní víra není něčím „hotovým“; nutnost modlitby za dobré duchovní doprovázení katechetů; modlitba za sebe navzájem; postoj pokory a výrazná zkušenost s Božím slovem, které povedou ke zvnitřňování naší víry; spolupráce katechetů s diecézními katechetickými centry a center s teologickými fakultami; zpětná vazba od katechizovaných.

Duchovní postoje katechety

V obsahu přednášek nebyla opomenuta ani osobnost katechety, která, jak se ukázalo ve výše zmíněné reflexi z pracovních skupin, může velmi výrazně přispět, nebo naopak bránit růstu víry katechizovaných. Východiskem přednášky zaměřené na duchovní život katechety (V. Kodet) byl výrok sv. Pavla: „poklad víry máme v nádobě hliněné“. Nejedná se zde o víru samu, ale z kontextu vyplývá, že Pavel měl na mysli poslání, které jsme všichni obdrželi od Krista, aby se na zemi šířila sláva Boží. Hliněná nádoba symbolizuje naši křehkost. Moc, ze které hlásáme evangelium, není mocí naší, ale mocí Boží – mocí Kristova evangelia. Toto poznání je velmi osvobozující a umožňuje nám sebezpřijetí navzdory našim slabostem. Bůh, který vzal na sebe slabost, z ní učinil cestu i pro nás. On je schopen skrze nás vykonat velké věci. Od nás se vyžaduje na prvním místě spolehnout se ve své službě na Něj.

Duchovní postoje katechety můžeme z pohledu katechetiky (L. Dřímál) shrnout do těchto bodů:

- přijmout vlastní nezvládání ve stále složitější situaci: tento postoj snižuje riziko manipulovat s lidmi, obracet se hlavně na city katechizovaných a také předchází zklamání z nenaplnění představ o výsledcích našeho působení;

- nechat se znejistět a reagovat na výzvy: tj. nechat se jimi „vyrušovat“ z navykutých zvyklostí; uvědomovat si, že výsledek není záležitostí našeho úsilí;

- najít svou míru zodpovědnosti: druhým nemůžeme víru předat, ale víra nebude zprostředkována bez nás. Katecheta se má snažit vybrat a vytvořit nejvhodnější podmínky k tomu, aby křesťanská zvěst byla vyhledávána, přijímána a prohlubována. Přilnutí ke křesťanské zvěsti však nezávisí na katechetovi. Jsme zodpovědní za prostředky, ne za výsledky. Je třeba mít v sobě duchovní zásoby trpělivosti a shovívavosti. Když tyto zásoby chybí, začne člověk překračovat hranice své moci, čímž vzniká mnoho škod;

- nekomplikovat druhým přístup k víře nevhodným svérázem;

- docenit přijetí sebe od druhých: tzn. umožnit katechizovaným projevit jejich pohostinnost zmenšuje se riziko upadnout do pozice nadřazenosti;

- rozvíjet osobní vztahy: to předpokládá schopnost rozhovoru s jedinci a směřuje k vytváření společenství jako přirozeného prostoru pro katechezi. Katecheta není animátorem skupiny, on sám se může mnoho naučit díky atmosféře setkání v pravdě, která bere vážně otázky, pochybnosti, touhy a talenty každého.

Účastníci VII. celostátního kongresu katechetů

Poznámky:

- 1 Více informací o kongrese najdete na <http://katechet.cirkev.cz> v rubrice Kongresy, kde si můžete objednat sborník s úplnými texty přednášek (viz také s. 2).
- 2 Pro stručnost a přehlednost tohoto článku nevypisuji jména přednášejících s jejich akademickými tituly, ani názvy přednášek. Úplné údaje jsou uvedeny v programu kongresu na adrese <http://katechet.cirkev.cz> v rubrice Kongresy.
- 3 Doporučujeme prostudovat si tabulku rozdílů mezi vnější a vnitřní religiozitou ve sborníku z kongresu a provést malou reflexi, k jaké religiozitě směřuje moje katechetické působení.
- 4 V přednášce Mgr. Šándory zazněla klasifikace těchto známek dle Allporta (budou k dispozici ve sborníku); přehled známek zrající víry v oblasti rozumové, citové a v oblasti jednání podává také *Katechetika* autorů Dřímál, Alberich (Portál, 2008) na s. 100–103. Doporučujeme je k prostudování a promyšlení.